

LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS

Lietuvos Respublikos Seimo nariams
Gerb. L. Talmont, M. Mackevič, J. Narkevič
Gedimino pr. 53, Vilnius

2011-09-15 Nr. 01-2-1274

DĖL ŠVIETIMO ĮSTATYMO NUOSTATŲ

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo narių L. Talmont, M. Mackevič, J. Narkevič kreipimąsi, pagal kompetenciją teikia nuomonę dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo (toliau – Įstatymo) nuostatų, kuriose apibrėžti valstybinės kalbos ir tautinės mažumos kalbos ugdymo aspektai mokyklose tautinės mažumos kalba.

Vaiko teisių konvencijos 8 straipsniu garantuojama vaiko teisė „išlaikyti savo tapatybę“, 29 straipsnyje, kai kalbama apie vaiko lavinimo tikslus, taip pat numatyta „ugdyti vaiko pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms; šaliai, kurioje vaikas gyvena“. Visus minėtus straipsnius apima Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnis, kuriuo garantuojamos visos Konvencijoje numatytos teisės be jokios diskriminacijos ir „nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių“. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 17 straipsnis nustato, kad „vaikai, priklausantys Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas. Šią teisę užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai bei kiti teisės aktai“.

Vaiko teisių konvencijos 30 straipsnis nustato, kad „tose valstybėse, kuriose gyvena etninių, religinių ar kalbinių mažumų arba vietinių gyventojų, iš vaiko, priklausančio tam tikrai mažumai, ar vietinio gyventojų vaiko negali būti atimta teisė kartus su kitais savo grupės nariais naudotis savo kultūra, išpažinti savo religiją, atlikinėti jos apeigas ir vartoti gimtąją kalbą“.

Teisė „vartoti gimtąją kalbą“ reiškia galimybę nekliudomai kalbėti mažumos kalba. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, UNICEF, 2002, 314-315 psl.) nurodoma, kad būtina „įmtis priemonių, kurios užtikrintu, kad mažumų kalbomis kalbantiems vaikams nekiltų problemų dėl to, kad jie nemoka kalbos, kuria kalba dauguma“, „kartais vaikų mokymas tik jų gimtąją kalbą gali būti jiems nenaudingas“ (Vaiko teisių komitetas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad būtina kurti dvikalbę mokymo sistemą, kuri leistų vaikams patekti į aukštesnio lygio mokyklas).

Manytina, kad daug vaikų išmoksta valstybinės kalbos tik tiek, kiek reikia kasdieniam bendravimui ir buitiniams poreikiams tenkinti, tačiau to nepakanka tolesniam mokymuisi ir darbui. Tautinių mažumų mokinių poreikis jau bendrojo ugdymo mokykloje gerai išmokti valstybinę kalbą ir sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę atitinka visuomenės ir tautinių mažumų švietimo poreikius, jog vaikai įgytų gerą išsilavinimą, visų vaikų kalbiniai gebėjimai sudarytų jiems

Valstybės biudžetinė įstaiga, Plačioji g. 10, LT-01308 Vilnius, tel./faks. (8-5) 210 7176, el. paštas: vaikams@lrs.lt

galimybę sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje ar studijuoti Lietuvos aukštosiose mokyklose, vaikai sėkmingai socializuotųsi ir kt. Dvikalbis mokymas leidžia suderinti visuomenės interesus švietimo srityje su tautinių mažumų švietimo poreikiais ir atitinka vaiko teisę ir teisėtą interesą būti gerai parengtam savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 14 straipsnio pirmoje dalyje kalbama apie šalių įsipareigojimą „*pripažinti kiekvieno tautinei mažumai priklausančio asmens teisę mokytis savo tautinės mažumos kalba*“, kuris atitinka Įstatymo 30 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad „*bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklos tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams sudaro sąlygas puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį identitetą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros*“. Konvencijos 17 straipsnio antrosios dalies nuostata, kad „*tose teritorijose, kuriose tradiciškai arba gausiai gyvena tautinėms mažumoms priklausantys asmenys, jei yra pakankamas poreikis, savo švietimo sistemose stengiasi, kiek įmanoma, užtikrinti, kad mažumoms priklausantys asmenys turėtų reikiamas galimybes mokytis tos mažumos kalbos arba ta kalba*“, atitinka Įstatymo 28 straipsnio 7 dalį. Pažymėtina, kad Konvencijos 14 straipsnio 3 dalis nurodo, kad „*šio straipsnio 2 dalis įgyvendinama nepažeidžiant nuostatos mokytis oficialios kalbos arba mokytis ta kalba*“, vadinasi, Įstatymo 30 straipsnio 2 ir 38 straipsnio 4 dalys atitinkamai reglamentuoja valstybinės (oficialios), t. y. lietuvių kalbos mokymą mokyklose, įgyvendinančiose priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Įstatyme ir kituose teisės aktuose įtvirtintos tautinių mažumų švietimo teisės atitinka nuostatas, užfiksuotas tarptautiniuose dokumentuose (Vaiko teisių konvencija, Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija).

Pažymėtina, kad lietuvių kalbos stiprinimas niekaip nekeičia gimtosios kalbos mokymo situacijos – išlieka toks pat kaip iki šiol buvęs savaitinių pamokų skaičius gimtajai kalbai mokytis, daugumos mokomųjų dalykų mokymas tautinės mažumos kalba, galimybė dalyvauti Pagrindinio ugdymo gimtosios kalbos pasiekimų patikrinime ir pasirinkti laikyti gimtosios kalbos brandos egzaminą baigus vidurinio ugdymo programą.

Įstatymo 30 straipsnio 8 dalies reikalavimas užtikrinti, kad tradiciškai gausiai tautinių mažumų gyvenamuose rajonų centruose ir gyvenamosiose vietovėse vidurinio ugdymo programa bent vienoje mokykloje (bent vienoje klasėje) būtų įgyvendinama valstybine kalba, užtikrina Įstatymo 30 straipsnio 1 dalyje deklaruotą mokymo valstybine kalba ir valstybinės kalbos mokymo garantiją, o mokiniams laiduojamas mokymosi kalbos laisvas pasirinkimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Įstatymo 30 straipsnio 8 dalies nuostata nesudaro prielaidų teigti, kad dėl to bus „*likviduotos mokyklos, kuriose ugdymo procesas vykdomas tautinių mažumų kalba (gimtąja kalba) ir jų sąskaita išsaugotos mokyklos, kuriose ugdymo procesas vykdomas lietuvių kalba*“.

Pažymėtina, kad Įstatyme įtvirtintas lygių galimybių principas, skelbiantis, kad švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują (Įstatymo 5 straipsnis).

Iki 2011 m. rugsėjo 1 d. Lietuvoje formaliajame ugdyme (pradiniame, pagrindiniame, viduriniame) buvusios dvi lietuvių kalbos programos (gimtosios ir valstybinės kalbos) ir dvejetainė lietuvių kalbos pasiekimų vertinimai užbaigiant vidurinio ugdymo programą. Tokia situacija neužtikrino vienodų sąlygų priimant abiturientus į Lietuvos aukštąsias mokyklas, o dalies studentų, baigusią mokyklas tautinės mažumos kalba, nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas trukdė jų studijoms ir objektyviam pasiekimų vertinimui. Pažymėtina, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra pareiškusi nuomonę (2011-06-10 raštas Nr. 11-SN-58)-S-191), kad tokia situacija

(egzaminas pagal skirtingas programas) gali būti traktuojama kaip nevienodų galimybių sudarymas įgyjant išsilavinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritaria Švietimo ir mokslo ministerijos nuomonei, kad Įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje reglamentuojamas mokinių mokymosi vertinimas atitinka lygių galimybių principą (Švietimo ir mokslo ministerijos 2011-08-12 raštas Nr. SR-3836).

Pažymėtina, kad Švietimo ir mokslo ministerija įgyvendindama ilgalaikį tikslą, suformuluotą Tautinių mažumų švietimo nuostatuose dar 2002 metais – užtikrinti visiems moksleiviams lygias galimybes studijuoti Lietuvos auštosiose mokyklose, organizuoti visų bendrojo lavinimo mokyklų abiturientams lietuvių kalbos raštingumo brandos egzaminą pagal tokią pačią programą, nuosekliai vykdė priemones, vedančias į dviejų lietuvių kalbos programų suartinimą. Lietuvių kalbos egzamino laikymas pagal vieną programą buvo numatytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programos įgyvendinimo priemonėse, Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategijoje, Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų tobulinimo 2008-2012 metais priemonių plane ir kt.

Gimtosios ir valstybinės lietuvių kalbos pagrindinio ugdymo bendrosios programos (pradėtos įgyvendinti nuo 2009 m. rugsėjo 1 d.) 7-10 klasėms yra labai panašios, suartintos, o nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. įgyvendinama viena Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo bendrojo programa visoms bendrojo lavinimo mokykloms (t. y. pagal tą pačią programą mokysis ir mokyklų tautinės mažumos kalba mokiniai, ir mokiniai, besimokantys lietuvių kalba).

Suprantamas nuogaštavimas, kad abiturientams ir pedagogams gali reikėti papildomų pastangų tinkamai pasiruošti egzaminams, tačiau siekiant, kad mokiniai iš mokyklų tautinės mažumos kalba sėkmingai mokytųsi pagal bendrą Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo programą ir 2013 metais laikytų vieno turinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą, imtasi priemonių: 1) nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. 11-12 klasėms didinamas pamokų skaičius 3 pamokomis per dvejus metus. Tokiu būdu mokiniams mokyklose tautinės mažumos kalba kompensuojamas ankstesniais metais susidaręs lietuvių kalbos mokymosi laiko skirtumas lyginant su mokiniais, besimokančiais mokyklose lietuvių mokomąją kalba. Šiuo metu rengiamos rašomųjų darbų vertinimo normos procesui, o patvirtintose Brandos egzaminų ir įskaitų programose, Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programoje numatoma, kad *„kalbos taisyklingumo ir kalbinės raiškos normų aprašas kandidatų iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba ir tautinės mažumos mokomąja kalba darbams vertinti pereinamuoju laikotarpiu yra nustatomas pagal Nacionalinio egzaminų centro tyrimo duomenimis ir skelbiamas tinklalapyje www.nec.lt iki 2012 m., 2013 m. ir 2014 m. lapkričio 15 d.“*; 2) Švietimo ir mokslo ministerija skyrė lėšų mokykloms tautinės mažumos kalba lietuvių kalbos ir literatūros 11 klasei priemonėms įsigyti, taip pat finansuoja sąsivinių lietuvių kalba leidybą temoms iš Lietuvos istorijos, geografijos, pasaulio pažinimo dalykų mokyti; 3) Ugdymo plėtotės centras organizavo seminarus mokytojams lituanistams iš mokyklų tautinės mažumos kalba, kad jie pasirengtų sėkmingai dirbti pagal vieną lietuvių kalbos ir literatūros programą, numato istorikų, geografų, pradinio ugdymo mokytojų kvalifikacijos tobulinimą nuo 2011 m. rugsėjo 1 d.

Priėmus Įstatymą, jo įgyvendinimui Švietimo ir mokslo ministerija imasi ir kitų priemonių, skirtų lietuvių kalbos mokymui stiprinti mokyklose tautinės mažumos kalba. Priešmokyklinukams bus skiriamos 4 valandos per savaitę ugdymui lietuvių kalba, padidintas pamokų skaičius įgyvendinant formaliojo ugdymo programas (pradinukai mokysis 4-omis lietuvių kalbos pamokomis daugiau nei iki šiol, visose Lietuvos mokyklose suvienodintas pamokų skaičius lietuvių

kalbai mokyti įgyvendinant pagrindinio ugdymo programą, 3 pamokomis didinamas pamokų skaičius įgyvendinant vidurinio ugdymo programą).

Pažymėtina, kad pradinėse klasėse, padidinus pamokų skaičių lietuvių kalbai mokytis, siekiant nedidinti mokinių krūvių, yra sumažintas valandų, skiriamų mokinių ugdymo(si) poreikiams tenkinti, skaičius (anksčiau – mokyklos nuožiūra skirstomos pamokos), todėl bendrajame ugdymo plane minimalius ir privalomas pamokų skaičius mokiniui yra tapatus. Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 29 d. įsakymu Nr. V-489 „dėl švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 7 d. įsakymo Nr. V-1017 „Dėl 2011-2013 metų pradinio ugdymo programos bendrojo ugdymo plano“ pakeitimo“ yra pakeistos 47 punkto nuostatos, sudarant galimybes pačioms mokykloms (tėvams, mokytojams) spręsti dėl lietuvių kalbos integravimo pasaulio pažinimo ar kitų mokomųjų dalykų pamokose, pasirinkimo.

Padidinus lietuvių kalbai skiriamų valandų skaičių pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoje yra numatytas papildomas finansavimas, t. y. padidintos mokinio krepšelio lėšos (prie dabar skiriamų papildomų 15 proc. mokykloms tautinės mažumos kalba pridedama dar 5 proc.).

Sudaryti reikiamas sąlygas tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams mokytis mokyklose tautinės mažumos kalba padės ir naujai parengtų Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių taikymas. Minėtos taisyklės nustato, kad tradiciškai gausiai tautinių mažumų gyvenamosiose vietovėse esančios mokyklos, kuriose mokoma lietuvių ir tautinių mažumų kalba, vienuoliktas klases galės steigti, jeigu jose bus ne mažiau negu 10 mokinių, kai kitose vietovėse nustatytas 15 mokinių minimalus skaičius. Taip pat numatyta, kad didžiuosiuose miestuose ir savivaldybių centruose esančios mokyklos, kurios vykdo vidurinio ugdymo programą tautinės mažumos kalba, gali turėti viena vienuoliktą ar dvylikta klase mažiau, nei mokyklos, kuriose mokoma lietuvių kalba. Nustatyta, kad bendrojo ugdymo mokykla, kurioje mokymas vyksta tautinės mažumos kalba, turi užtikrinti Įstatymo nustatytą asmenų teisę mokytis gimtąją kalba ir valstybine kalba. Mokykla, kurioje mokymas vyksta valstybine kalba, tautinėms mažumos priklausantiems mokiniams turi sudaryti sąlygas mokytis gimtosios kalbos.

Visos priemonės, susijusios su lietuvių kalbos mokymo sąlygų gerinimu tautinės mažumos kalba, sudarys vienodas galimybes tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims įgyti visų lygių išsilavinimą ir paskatins rasti visapusiškai ir veiksmingai Lietuvos piliečių lygybei visose ekonominio, socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo srityse.

Atsižvelgus į aukščiau išdėstytą, manytina, kad Įstatymo nuostatos, kuriose apibrėžti valstybinės kalbos ir tautinės mažumos kalbos ugdymo aspektai mokyklose tautinės mažumos kalba, sudaro vaikams tinkamas sąlygas be jokios diskriminacijos mokytis, išsaugant jų tapatumą, ir nepažeidžia vaiko teisių ir teisėtų interesų.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Vyresnysis specialistas

Edita Žiobienė